

ANTALYA'NIN TÜRKİYE SELÇUKLULARI TARAFINDAN FETHİ CONQUEST OF ANTALYA BY THE SELJUKS OF TURKEY

MAHMUT DEMİR*

Öz: Köklü bir tarihe sahip olan Antalya, bir liman kenti olarak kurulduğu andan günümüze kadar önemini korumuştur. Konumu itibarıyla sahip olduğu önemden ötürü de tarih boyunca pek çok gücün hâkimiyeti altına girmiştir. Bu minvalde, Türkiye Selçukluları da Antalya vasıtasıyla Akdeniz havzasında sürdürülen uluslararası ticarete müdahil olabilmek için Antalya'yı fetih girişiminde bulunmuşlardır. Bu sebeple belirli dönemlerde Antalya'ya giden yol üzerinde bulunan yerleşim-ticaret merkezlerini ele geçiren Türkiye Selçukluları, II. Kılıç Arslan zamanında ilk kez Antalya'yı kuşatmışlardır. Ancak bu ilk kuşatma fetihle sonuçlanmamıştır. Antalya'nın Türkiye Selçukluları tarafından fethi daha sonraki dönemde gerçekleşmiştir. Şehrin Türkiye Selçuklu hâkimiyetine girişi adı geçen sultanın oğlu ve halefi olan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ikinci saltanatı sırasında -1207 yılında kuşatma, abluka ve fetih olmak üzere- üç aşamalı olarak gerçekleşmiştir. Antalya'nın fethiyle birlikte Türkiye Selçukluları Akdeniz kıyısında bir liman şehrine sahip olmuş, devletin siyasi ve ekonomik olarak yükselişi hızlanarak devam etmiştir. Bu çalışmada Antalya'nın Türkiye Selçukluları tarafından fethinin ayrıntıları ortaya koyulacak ve bu durumun sonuçları Selçuklu tarihi özelinde değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Antalya • I. Gıyaseddin Keyhüsrev • Türkiye Selçukluları • Rumlar • Latinler

Abstract: With a very long history, Antalya has since its foundation as a port city maintained its importance. Its importance due to its position, is shown by the fact it has been dominated of many powers throughout history. The Seljuks of Turkey attempted to conquer the city through which they would become involve in the international trade in the Mediterranean basin. Over time, capturing the centers along the road to Antalya, the Seljuks of Turkey, surrounded the city itself for the first time in the reign of Sultan Kilij Arslan II. However, this first Seljuk siege did not result in conquest. It was subsequently was captured by the Seljuks as a result of three distinct phases: surrounding, blockade and the conquest in 1207 during the second reign of Ghiyath al-Din Kaykhusraw I, the son and successor of Sultan Kilij Arslan II. With the conquest of the city the Seljuk Sultanate obtained a port city on the Mediterranean coast, which accelerated the economic and political rise of the Seljuk state. This study concerns the detail of the conquest of Antalya by the Seljuks, and evaluates the consequences and results of this conquest in respect to Seljuk history.

Keywords: Antalya • Ghiyath al-Din Kaykhusraw I • Seljuks of Turkey • Rums • Latins

Antalya'nın Kısa Tarihçesi

Akdeniz Dünyası'nın en önemli liman şehirlerinden birisi olan Antalya köklü bir tarihi geçmişe sahiptir. Kaynaklarda Attaleia¹, Attalia², Atalia³, Attaleai, Satalia⁴, Satellia⁵, Antaliye⁶, Adalya⁷ ve

* PhD., Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Akdeniz Ortaçağ Araştırmalı ABD. Antalya. mahmutdemir@akdeniz.edu.tr

Bu makale "13. Yüzyıl Doğu Akdenizi'nin (Antalya-Alanya-Misis-Tarsus-Anazarba-Lazkiye-Süveydiye) Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Tarihi" isimli Yüksek Lisans Tezi'nden üretilmiştir.

¹ Strab. XIV. 251; Akropolites *vekayiname* 28. 67.

² Niketas *Hist* I. 53; II. 226-227. Willermus XXVI. 55.

³ Darkot 1978, 459.

Adalia⁸ gibi pek çok isimle anılan şehir Pergamon (Bergama) kralı Attalos II Philadelphos (MÖ 159-138) tarafından MÖ II. yüzyılın ortalarında -muhtemelen- eski adı Korykos olan mevkideki sahil yerleşimi üzerinde yeniden kurulmuştur ve yeni ismini de kurucusundan almıştır⁹. İlerleyen süreçte MÖ 133 yılında Pergamon Krallığı'nın tarih sahnesinden çekilmesiyle¹⁰ Attaleia üzerindeki Pergamon hâkimiyeti de ortadan kalkmıştır. Onların iktidarından sonra kendi kaderiyle baş başa kalan şehir, bölgedeki diğer şehirlerle birlikte korsanların eline geçmiştir¹¹. Daha sonraki süreçte ise (MÖ 129 yılı sonrasında) Roma İmparatorluğu hâkimiyetine girmiştir¹². Roma İmparatorluğu'nun imparator Theodosius'un MS 395 yılında ölümüyle Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılmasından sonra bütün Anadolu ile birlikte Attaleia şehrinin bağlı olduğu Pamphylia mıntıkası da Doğu Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyet sahasına geçmiştir¹³. Bu dönemde şehir olarak gelişimini sürdüren Attaleia daha da önem kazanarak Akdeniz havzasının aktif bir ticaret limanı haline gelmiştir. Şehrin ticari öneminin artması da Arap akınlarını bölge üzerine çekmiştir.

Şehir MS 860 yılında Abbasi Halifesi Mütevekkil'in donanma komutanı Fazl Bin Karin tarafından bir süreliğine ele geçirilse de buradaki hâkimiyet çok uzun sürmemiştir¹⁴. Attaleia Doğu Roma İmparatorluğu Dönemi boyunca Anadolu'nun güneyinde öncelikli bir donanma üssü ve önemli sayıda gemi tarafından ziyaret edilen bir ticari merkezdi¹⁵. Bu konumundan ötürü de fetihten çok daha erken tarihlerden itibaren Türklerin ilgisini çekmiş ve hedefleri haline gelmiştir.

Antalya'nın Fethine İlişkin İlk Girişimler

XI. yüzyılda Malazgirt Meydan Muharebesi'nin Büyük Selçuklular tarafından kazanılmasının ardından Türklerin Anadolu'ya yayılmaya başlamasıyla birlikte bölgede yeni siyasi gelişmeler vuku bulmuştur¹⁶. O dönemde 1080 yılına gelindiğinde Kilikya'dan Marmara'ya kadar bütün Anadolu,

⁴ Willermus XXVI. 56.

⁵ Saint Quentin 49.

⁶ Yakut el-Hamevi şehri "*Rum Diyarı'nın (Türkiye) meşhur büyük şehirlerinden deniz kıyısında bulunan korunaklı ve kalabalık nüfuslu Antaliyye*" olarak tanımlar (Hamevi *mu'cem* I. 270). Antalya'nın ismi Antakya'nın yazılışına benzediği için Ortaçağ kaynaklarında bazen "انطاليه" yerine "انطاكية" şeklinde yazılmakta ve iki şehir birbirine karıştırılmaktadır. Örnekler için bk. İbnü'l-Esir, *el-Kamil* X, 328, Türkçe trc. XII. 209; İbn Vâsıl *müferriçü'l-kurûb* III. 233; İbn Sa'id *bust el-arz* 103-104; Nigidi *el-veled* 354; Turan 2007², 18. İbn Battuta da iki şehrin arasında sadece tek harflik bir fark olduğunu belirtir (İbn Battuta *er-Rihle* I. 402-403). Antalya şehrinin Arapça kaynaklarda "انطاليا" şeklinde yazıldığı da görülür. Bk. Ebül-Fidâ *takvimü'l-büldan* 380; Ed-Devâdârî *kenzü'd-dürer* VII. 182; El-Kalkaşandî *subhu'l-a'sâ* V. 345-346.

⁷ Spratt – Forbes 2008, I. 211 vd.; Baykara 2010, 105.

⁸ Schiltberger 1995, 61,101; Budak 2016, 358.

⁹ Strab. XIV. 251; ayrıca bk. Sevin 2013³, 168. Attaleia şehrinin kuruluşu hakkındaki tartışmalar için ayrıca bk. Gökalp 2008, 29 dn.143.

¹⁰ Sevin 2013³, 168.

¹¹ Lanckoronski 2005, 17-18.

¹² Sonraki süreçte ünlü Romalı komutan Pompeius da bölgeye intikal ederek korsanların faaliyetlerini sona erdirmiş ve Roma'nın bölgedeki hâkimiyetini güçlendirmiştir (Gökalp 2010, 88). Pompeius'un bölge sahillerinde korsanlarla olan mücadelesi için bk. Plut. *Pomp.* 241-249; Abulafia 2012, 229-231; Arslan 2007, 435 vd. Genel olarak Antalya'nın antikçağ tarihi hakkında bk. Gökalp 2008, 24-44.

¹³ Erten 1338-1340, 32.

¹⁴ Darkot 1978, 460; Emecen 1991, 233.

¹⁵ Vryonis 1971, 13-14.

¹⁶ Malazgirt Meydan Muharebesi hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Anna Komnena *alexiad*, 15-17; İbnü'l-

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu Kutalmış oğlu Süleyman Şah'ın eline geçmiş bulunmaktadır¹⁷. XII. yüzyılda ise Doğu Roma İmparatoru Aleksios Komnenos'un iktidarının ikinci yarısında konar-göçer Türkmenler Phrygia ve Pisidia'nın verimli vadilerine girmeye başlamışlardır. Bu topluluklar için iklim ve bitki örtüsü bakımından uygun olan bölgenin istilasıyla birlikte Attaleia Doğu Roma'nın sadece deniz yoluyla ulaşabildiği kara bağlantısının koptuğu bir liman kenti haline gelmiştir (Fig. 1)¹⁸.

Fig. 1. Antalya Limanı

Türkiye Selçukluları I. Mesud (1116-1155) zamanında büyük bir güç haline gelerek, özellikle Doğu Roma'nın bölgeyle olan bağlantısını tamamen kesmek adına Ege ve Akdeniz mıntukalarına seferler düzenlemişlerdir. Bu minvalde Türkiye Selçuklu sultanı I. Mesud, 1141 yılında Uluborlu Kalesi'ni kuşatmış ve bu sırada Selçuklu kuvvetleri Antalya yakınlarına kadar gelmiştir¹⁹. Sonraki süreçte II. Haçlı Seferi'nin gerçekleştiği yıllarda ünlü Haçlı kaynağı Vilermus Tyrensis Attaleia şehrinin Konstantinopolis'e bağlı, ancak düşmanlar tarafından çevrilmiş olduğunu ifade etmektedir.

Cevzi *el-muntazam*, 98-106; El-Hüseyni *ahbarü'd-devleti's-selçukiyye*, 32-37; Ahmed b. Mahmud *selçukname*, 88-108; Vardan *cihan tarihi*, 178; Sümer – Sevim 1988; Ayönü 2014, 38-56; Alican 2017⁵.

¹⁷ Ostrogorsky 2011⁷, 323. Süleyman Şah'ın siyasi faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mateos *vekayiname* 161-162, 164, 168-169 vd.; Abû'l-Farac *tarih* I. 329, 331 vd.; Sevim 1990, 21-39; Sevim 2010, 103-105. Ülkemizin önde gelen Selçuklu tarihi uzmanlarından M. Kesik, Milli Eğitim Bakanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı'nın İslam Ansiklopedilerindeki Antalya maddelerinde geçen Antalya'nın ilk olarak Kutalmış oğlu Süleyman Şah tarafından fethedildiği bilgisinin bir yanlış anlaşılardan kaynaklandığı fikrindedir. Zira ona göre bu maddelerde Antakya'nın fethi Antalya'nın fethi ile karıştırılmış olmalıdır (Kesik 2006, 2). Adı geçen maddelere bk. Darkot 1978, 460; Emecen 1991, 233.

¹⁸ Norwich 2012, 83.

¹⁹ Kesik 2003, 57-58; 2006, 2. C. Cahen, 1118 yılında Doğu Roma imparatoru Aleksios Komnenos'un ölümünden bir gün sonra Selçukluların Yukarı Menderes Vadisi'ne sızarak Laodikeia (Denizli) ve Sozopolis'i (Uluborlu) ele geçirdiklerini belirtmektedir. Ayrıca bu iki merkezin ele geçirilmesiyle de Attaleia yolunun kapandığını ve Doğu Roma İmparatorluğu'nun Kilikya ve Suriye bölgeleriyle bağlantısının koptuğunu eklemektedir (Cahen 2002², 21-22).

Düşmanların saldırılarına açık halde bulunmalarından ötürü ayrıca ticari ilişkileri de sürdürebilmek için onlara şehir halkı tarafından vergi (haraç) verildiğini de nakletmektedir²⁰. Bu bilgiden de Attaleia'nın Selçuklu baskısı altında bulunduğu ve Selçuklu hâkimiyet sahasına yakın olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Dolayısıyla o dönemde Selçukluların şehre adım adım ilerlediği ortadadır.

Bu devirde yaşanan ve sadece Attaleia şehrinin değil büyük oranda Anadolu'nun kaderini etkileyen önemli bir dönüm noktası olan 1176 tarihli Myriokephalon Savaşı da zikredilmesi gereken bir hadisedir. Zira bu savaşta Doğu Roma İmparatoru'nun Türkiye Selçuklu sultanı II. Kılıç Arslan'a yenilmesi sonucu bölgedeki siyasi yapı değişmiştir. Savaşın neticesi olarak Anadolu'daki belirli merkezler Doğu Roma İmparatorluğu'nun elinden çıkmıştır. Ancak Attaleia şehri diğer pek çok şehrin aksine Doğu Roma'nın elinde kalmıştır²¹.

Türkiye Selçuklu sultanı II. Kılıç Arslan zamanında Attaleia'nın fethine yönelik bazı girişimlerin olduğu bilinmektedir. Bunlardan ilki Attaleia'ya giden yol üzerindeki önemli merkezlerden Sozopolis (Uluborlu) ve çevresindeki kalelerin 1182 yılında fethedilmesidir²². Uluborlu, Attaleia'ya giden yol üzerindeki müstahkem mevkiilerden birisi olduğu için buranın fethi Attaleia'nın fethi için önemli bir basamak teşkil etmektedir. Zira fetihten hemen sonra burası II. Kılıç Arslan'ın en küçük oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev'in meliklik merkezi olmuştur. 1183 yılına gelindiğinde ise Attaleia, Türkiye Selçuklu sultanı II. Kılıç Arslan tarafından kuşatılmış ancak kenti oldukça zarara uğratan bu kuşatma neticesinde başarılı olunamamıştır²³. Selçukluların Antalya'ya olan ilgisi II. Kılıç Arslan'ın başarısız girişiminden sonra da devam etmiştir. II. Kılıç Arslan'ın oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev Uluborlu (Borgulu) melikliği sırasında Attaleia ile ilgilenmiş ve bu doğrultuda da şehir hakkında bilgi ve de istihbarat toplamıştır. Kendisinin yeğeni olan III. Kılıç Arslan'ın kısa süren saltanatı esnasında ise, 1204 yılında Antalya yolu üzerindeki diğer bir merkez olan Isparta fethedilmiştir. Dolayısıyla Attaleia'nın fethi için zemin oluşturan bir adım daha atılmıştır²⁴.

Attaleia şehir tarihi açısından önemli bir dönüm noktası XIII. yüzyıl başlarında gerçekleşen ve Konstantinopolis'in (İstanbul) Latinler tarafından ele geçirilip yağmalanması ile sonuçlanan IV. Haçlı Seferi'dir²⁵. Bu gelişme sonucu Doğu Roma İmparatorluğu yıkılmanın eşliğine gelmiş ve top-

²⁰ Willermus XXVI. 55-56; Kesik 2006, 3; Peacock 2016, 176. Şehir II. Haçlı Seferi sırasında kısa bir süreliğine Haçlı kuvvetlerine üslük vazifesi de görmüştür. Fransız kralı VII. Louis meşakkatli bir yolculuktan sonra Attaleia'ya ulaşmış, kendisi bizzat Attaleia'nın Doğu Roma valisi Landulf tarafından karşılanmıştır. Landulf kendi imparatorunun verdiği emirle Fransız kralı ve ordusuna imkânları dâhilinde yardımcı olmuştur (Odo de Deuil *De Profictione* 129; Altan 2003, 93-94; Kesik 2003, 95-96; Runciman 2008⁴, II. 226-231).

²¹ Niketas *Hist.* 124-131; Erdem 2002, 168. Myriokephalon Savaşı ve savaşın yeri hakkında hem tarihi kaynaklara dayanan hem de farklı disiplinlerden yararlanan pek çok çalışma yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Çay 1983, 653-661; Ayönü 2014, 162-174; Ceylan 2017, 1-39; Eskikurt 2017, 74-98; Özcan 2017, 167-183; Arslan 2017, 184-201.

²² Turan 1971, 214; Kesik 2006, 4. Uluborlu şehrinin Ortaçağ tarihi hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Bakır 2013, 55-66.

²³ Niketas *Hist* I. 45; Turan 1971, 214; Çay 1987, 95; Turan 1998⁴, 50; Hellenkemper – Hild 2004, 307-38; Kesik 2006, 4. M. H. Yinanç, II. Kılıç Arslan'ın Attaleia kuşatmasının tarihini hicri 577 (miladi 1182) olarak vermektedir (Yinanç 2013, 320). Darkot (1978, 460) ve Emecen (1991, 233) ise kuşatmanın tarihini 1181 olarak kaydetmişlerdir. Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan için ayrıca bk. Çay 1987; Özaydın 2002, 399-403.

²⁴ Baykara 1993, 39.

²⁵ IV. Haçlı Seferi ve sonuçları için bk. Villehardoin – Valenciennes; Robert De Clari 1-54; Hetum *vekayiname* 11; Runciman 2008⁴, III. 95-116. Süryani Abû'l-Farac Latin İstilasının Arapların 600 ve Yunanlıların 1515 tarihinde gerçekleştirdiğini, Frankların (Latinler) şehri Doğu Romalıların ellerinden zorla alıp halka zulmettiklerini ve şehrin mabedlerini yağmaladıklarını belirtmektedir (Abû'l-Farac *tarih* II. 483-484). Ermeni Hetum da 653

raklarının çoğunu kaybetmiştir²⁶. İstanbul, 1204'te Latin istilasına uğradıktan sonra; Prusa (Bursa), Nikaia (İzmit), Smyrna (İzmir) ve Ephesos (Efes) şehirlerinin halkları Theodoros Laskaris'i kendilerine imparator olarak seçmişlerdir. Bu sırada Attaleia şehri de Toskana asıllı bir İtalyan olmakla birlikte Roma geleneklerine göre yetiştirilen Aldobrandini'nin (Aldebrandinos) hâkimiyeti altına girmiş bulunmaktadır²⁷.

Anadolu, IV. Haçlı Seferi'nin oluşturduğu siyasi karmaşaya sahne olurken bölgenin kaderini etkileyecek bir gelişme daha vuku bulmuştur. Tahtını daha evvelden ağabeyi II. Süleyman Şah'a bırakmak zorunda kalan Gıyaseddin Keyhüsrev sürgün hayatı yaşadığı İstanbul'un Latinlerin eline geçmesi nedeniyle ülkesine geri dönmüştür ve tahtı kardeşi II. Süleyman Şah'ın oğlu III. Kılıç Arslan'ın elinden alarak ikinci kez Türkiye Selçuklu tahtına geçmeyi başarmıştır²⁸. Sultanın başa geçmesiyle birlikte Türkiye Selçukluları büyük bir güç kazanmış ve devlete altın çağını yaşatacak fütihat devresi başlamıştır.

Antalya'nın I. Gıyaseddin Keyhüsrev Tarafından Fethi

Türkiye Selçuklularının genişleme ve güçlenme politikasının bir ayağı olarak I. Gıyaseddin Keyhüsrev İstanbul'un Latinler tarafından istilasından iki yıl sonrasında, yani 1206 yılı baharında, ordusuyla Attaleia şehri üzerine yürümüştür²⁹. Selçukluların denize çıkmasının devlet için ne derecede mühim olduğunun farkında olan sultan, babası II. Kılıç Arslan tarafından daha önce de kuşatılan ancak alınamayan Attaleia şehrini almaya karar vermiştir³⁰. Sultan uzun zamandır Türkmenlerin akınlarına sahne olan ve onlar tarafından artık iyice tanınmış olan Attaleia çevresinde önemli bir Selçuklu merkezi kurmayı hedeflemiştir. Aynı zamanda bu şehri fethetmesinde ekonomik gerekçeler de mevcuttur³¹. İbn Bibi, I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Attaleia şehrini fethetme girişiminin gerekçesini şehirdeki Frenk yöneticilerin mallarına el koymasıyla mağdur edilen bir grup tüccarın sultana sığınması olarak göstermektedir. Onun rivayetine göre tüccarlar İskenderiye taraflarında bol kazanç elde edip pek çok mal aldıktan sonra Attaleia sahiline ulaşmışlar, burada Frenklerin hakaretine ve zulmüne uğramışlardır. Frenkler, suçsuz yere tüccarların mallarına el koydukları gibi kendilerini küçümseyici bir tavırla adaleti tesis etmesi için I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in huzuruna göndermişlerdir. Sultan tüccarları dinledikten sonra Attaleia şehrini ele geçirmeye karar vermiş ve ordusunun hazırlanıp toparlanması için ülkesinin dört bir yanına haberciler göndermiştir³². İbn Bibi'nin bu hikâyesi Türkiye Selçuklu sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Attaleia şehrini ele geçirmesi öncesinde oluşturulması gereken meşru zemini sağlamak için nakledilmiş bir ortaçağ hikâyesi olarak görülebilir. Ancak hikâyenin sadece bu açıdan değerlendirilmesi çok doğru değildir. Zira tüccarların adalet sığınacağı olarak gördüğü bir Müslüman-Türk hükümdarına sığınması ve hükümdarında da adaletin tesisini kendisine vazife bilip gereğini yapması tarihte örneğine sıkça rastlanan bir gerçekliktir.

(30 Ocak 1204-28 Ocak 1205) tarihinde Flandr Kontu ile Venedik Docu'nun İstanbul'u Doğu Romalıların elinden alarak bir Latin Devleti kurduklarını belirtir (Hetum *vekayiname* 11).

²⁶ Bailly 2006, 259-276; Diehl 2006, 129-135; Gregory 2008, 269-284; Ostrogorsky 2011⁷, 387-401; Norwich 2012, 172-185; Vasiliev 2016, 570-578.

²⁷ Niketas *Hist* II. 226; İbnü'l-Esir *el-Kamil* XII. 162-163; Savvides 1981, 87.

²⁸ İbn Bibi I. 104-108; İbnü'l-Esir *el-Kâmil* XII. 169-170; İbn Kesir *el-Bidâye* XIII. 126; Abû'l-Farac *tarih* II. 486; İbn Vâsil *müferricü'l-kurûb* III. 166; Aynî *ikdü'l-cümân* II. 256; Simbat *vekayiname*, 76; Şahin 2014, 30; Turan 1971, 271-274; 1977, 615.

²⁹ Niketas *Hist* II. 227.

³⁰ Kaya 2006, 126.

³¹ Cahen 2002², 65.

³² İbn Bibi *tpkibasım* 95-97; İbn Bibi Türkçe trc. I. 115-117; İbn Bibi (*muhtasar*) 36-37; Yazıcızâde *selçukname* 192-193.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Attaleia'yı fethi için gerekçe teşkil eden olayı destekler mahiyetteki diğer bir bilgi de Râvendî tarafından zikredilmiştir. Râvendî'ye göre sultan Attaleia'yı fethettiğinde yıllarca kâfir elinde kalmış ve zulüm görmüş nice Müslümanı kurtarmıştır³³. Sultan ordusunun hazır olmasının ardından Attaleia'ya doğru hareket etmiş ve şehri kara tarafından kuşatma altına almıştır. İbn Bibî'nin şiirsel anlatımına göre; on adet mancınık çok yüksek ve stratejik mevkilere yerleştirilmiş, aynı anda farklı savaş aletleri de şehrin istihkâmlarını dövmeye başlamıştır³⁴. Gece gündüz mücadeleyle geçen iki aya rağmen şehir düşmeyince sultan birliklerine cesaret verecek bir konuşma yapmak zorunda kalmıştır. Sultanın teşviki ve yeni emirleri sayesinde şehir surlarının pek çok yerine merdivenler vasıtasıyla tırmanılmış ve surlar ele geçirilmiştir. Surlara sultanın sancağını ilk diken kişi de Konya sipahilerinden Hüsameddin lakaplı Yavlak Arslan olmuştur³⁵. Ancak diğer kaynaklar İbn Bibî'nin aksine Attaleia şehrinin Türkiye Selçukluları tarafından fethinin iki aşamada gerçekleştiğini belirtmektedirler. Doğu Roma tarihçisi Niketas Khoniates'e göre ilk aşamada sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev, şehrin saldırıya dayanacak güçten yoksun olduğunu düşünerek şehri rahatlıkla ele geçirileceği fikriyle yola çıkmıştır. Ancak kendisinin Attaleia seferinden haberdar olan Aldobrandini ve beraberindeki adamları Kıbrıs'a elçiler gönderip yardım talebinde bulunmuşlardır. Yardım taleplerine karşılık olarak kendilerine Kıbrıs'tan iki yüz kişilik bir Latin piyade kuvveti gönderilmiştir. Bu beklenmedik destek karşısında sultan endişeye kapılmış ve on altı günden uzun sürmeyen kuşatmayı kaldırarak geri çekilmiştir³⁶. Nitekim Aynî de Kıbrıs Adası'ndan bir grup askerini yardıma gelmesi sonucu sultanın şehrin yakınlarındaki dağlara çekildiğini belirtmektedir³⁷.

Attaleia şehrinin Selçuklular tarafından kuşatılması ve fetih girişimi Kıbrıs'taki Lusignan Krallığı'nı oldukça yakından ilgilendirmiştir. Zira kendileri her zaman deniz yoluyla Kıbrıs'ın Kyrenia Limanı ile bağlantısı bulunan ve önemli bir ticaret merkezi olan Attaleia'yı ele geçirmeyi arzulamışlardır³⁸. Aldobrandini Selçuklu saldırısına karşı Kıbrıs'taki Lusignan Krallığı'ndan yardım istediği sırada Kıbrıs kralı I. Hugh henüz on iki yaşındaydı ve Kıbrıs Krallığı geçici süreliğine kralın kız kardeşiyle evli olan eniştesi Gautier (Walter) de Montbeliard tarafından yönetilmekteydi. Montbeliard 1207 yılı başlarında bizzat kendisinin komuta ettiği küçük bir donanmayla Kyrenia Limanı'ndan Attaleia'ya hareket etmiştir. Bu sırada Selçuklular şehre ilk saldırılarını gerçekleştirmektedirler. Şehri kuşatan Selçuklu birlikleri beklenmedik bir şekilde Latin birliklerinin safları oldukça sık bir kalkan duvarıyla karşılarına çıkmaları sonucu geri çekilmeye başlamışlardır. Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev de sürdürdüğü kuşatmayı kaldırarak ikinci planını yürürlüğe koymuş ve müdafileri büyük sıkıntıya sokacak olan bir abluka hareketi başlatmıştır³⁹. M. H. Yinanç, bu kuşatma

³³ Râvendî II. 424. S. Kaya, Aldobrandini ve Attaleia'daki Frenklerin Müslüman tüccarları Gıyaseddin Keyhüsrev'e göndermesinin şehirde Müslüman ve Türk bir ticaret kolonisinin bulunduğu anlamına gelebileceği ve Râvendî'nin yukarıdaki rivayetinin de bu fikri kuvvetlendirdiği kanaatindedir (Kaya 2006, 126).

³⁴ Selçuklularda kuşatma tekniği ve aletleri ile ilgili olarak ayrıca bk. Koca 2005, 170-181; Göksu 2010, 341-366.

³⁵ İbn Bibî *ıpkıbasım* 97-98; İbn Bibî Türkçe trc. I. 117-118; İbn Bibî (muhtasar) 37; Yazıcızâde *selçukname* 194-196.

³⁶ Niketas *Hist* II. 227; Cahen 2002², 65; Sevim – Merçil 1995, 453. Bu bilgiden anlaşıldığı kadarıyla Aldobrandini'nin Kıbrıs kralının vassalı olması ihtimal dâhilindedir. Öte yandan Kıbrıs Adası'nın gerek siyasi gerekse de ekonomik anlamda Türkiye'nin güney kıyılarına olan mecburi bağları Attaleia şehrine Kıbrıs'tan gelen yardımın sebebini açıklar mahiyettedir.

³⁷ Aynî *ıkdü'l-cümân* III. 190. T. Baykara ise Selçuklu kuvvetlerinin geri çekilme sebebinin kış mevsiminden ötürü fırtına ve yağışların artması olabileceğini belirtmektedir (Baykara 1997, 37).

³⁸ Savvides 1981, 87.

³⁹ Turan 1971, 284; Savvides 1981, 87-88. Buradan sultanın taktik değiştirdiği sonucu çıkartılabilir. Zira Râvendî tarafından I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Antalya'yı fethi sırasında ordu sevk kaidelerini ve askerleri muhafaza

sırasında şehrin mancınıklarla dövüldüğünü, önemli başarılar elde edildiğini hatta burçların bir kısmının yıkılarak fethi iyice yaklaşıldığını vurgulamaktadır⁴⁰. Yazarın vurguladığı nokta muhtemelen sultanın ilk kuşatma hareketiyle ilgilidir. Süryani yazar Abû'l-Farac da I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in şehri kolaylıkla ele geçiremediğini, fethin gerçekleştiği tarihten bir sene evvel şehrin üzerine asker gönderdiğini, ancak bu askerlerin şehre Kıbrıs'tan gelen destek dolayısıyla başarılı olamadıklarını ve sultanın kuşatmayı kaldırdığını belirtmektedir. Bununla birlikte şehri sıkı bir abluka altında tutmaya devam ettiğini eklemektedir⁴¹. Nitekim ünlü İslam tarihçisi İbnü'l-Esir de sultanın önceden şehri kuşatmış olduğunu ancak Kıbrıs'tan gelen destek kuvvetler sebebiyle geri çekilerek kuşatmayı bir abluka hareketine dönüştürdüğünü söylemektedir⁴². Bu abluka sayesinde kente hayati malzemelerin girmesi engellendiği için müdafiler oldukça zor durumda kalmışlardır Anlaşıldığı kadarıyla buraya kadar kaynakların verdiği bilgiler kuşatmanın birinci ve ikinci aşaması hakkındadır. Kaynakların verdikleri bilgiler hep birlikte değerlendirildiğinde ise Attaleia'nın Selçuklular tarafından fethi hadisesinin 3 aşamalı bir süreçte gerçekleştiği gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Attaleia şehrinin kuşatılması sürecinin üçüncü aşaması şehir halkının Selçuklu ablukasından bunalarak Kıbrıs'tan yardımlarına gelen şövalyeleri bir huruç hareketi yapmaya ikna çabaları üzerine başlamıştır. Nitekim halk Latinlerin gerçekleştireceği bir huruç hareketiyle kendilerini ablukadan ve dolayısıyla açlıktan kurtarmak istemişlerdir. Kıbrıslı Latinler ise şehir halkının bu talebini kendilerinden kurtulmak istedikleri şeklinde yorumlamışlardır. Bunun üzerine iki taraf arasında bir güven bunalımı ortaya çıkmıştır. Bu durumun şehir halkı ile Latinler arasında çatışmaya dönüşmesi üzerine sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev şehir halkı tarafından Attaleia'ya davet edilmiştir. Nihayetinde şehir halkı ve Selçuklu kuvvetlerinin ortak çabasıyla iç kaleye kapanan Kıbrıslı şövalyeler öldürülmüş böylece şehrin Selçuklular tarafından fethi gerçekleşmiştir⁴³. İbn Bibi, kuşatma sırasında Kıbrıs'tan destek birliklerinin gelişinden bahsetmediği gibi sultanın ordusunu geri çekişini ve şehri abluka altına almasını da zikretmemiştir. Ayrıca kuşatma sürecini diğer kaynaklardan farklı bir şekilde iki ay olarak ifade etmiştir⁴⁴. İbn Bibi muhtemelen I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Attaleia önlerine gelip kuşatmayı başlattığı ilk süreci, Latin desteği sonucu kuşatmayı kaldırıp geri çekildiği ancak, şehri

---

yöntemini bütün İslam ülkelerine örnek olacak derece mükemmel olarak uyguladığını zikretmesi ve sultanı askeri anlamda övmesi dikkat çekicidir. Bu övgü I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in askeri konulardaki yeteneğinin yansıması olarak da görülebilir. Dolayısıyla askeri becerileri İslam coğrafyasına yayılmış olan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Attaleia'nın fethi sırasında başarılı taktikler uyguladığı kabul edilebilir. Bk. Râvendî I. 133-134.

⁴⁰ Yinanç 2014, 7.

⁴¹ Abû'l-Farac *tarih* II. 488.

⁴² İbnü'l-Esir *el-Kamil* XII. 209-210.

⁴³ İbnü'l-Esir *el-Kamil* XII. 209-210; Aynî *ikdü'l-cümân* III. 190; Aksarayî *müsâmeretü'l-ahbâr*, 25; O. Turan neşri, 32; Hill 2010, 74-75. Cenâbî de olayı İbnü'l-Esir'e çok benzer bir şekilde zikretmiştir (Kesik 2000, 246-247). Fetih hakkında ayrıca bk. Turan 1971, 283-285; 1977, 617. Selçuklu fethi sırasında Latin şövalyelerin içine kapandığı ifade edilen iç kalenin şehrin neresinde olduğu tam olarak kesinleşmiş değildir. Bu konuda farklı görüşler vardır. S. Redford'a göre şövalyelerin kapandığı iç kale bütün Selçuklu resmi binalarının yapıldığı alan olan şehrin kuzeybatısına düşen mıntıkadır. Burası aynı zamanda farklı yönlerden girişin mümkün olduğu bir bölgedir (Redford – Leiser 2008, 14-15). Bu kısım günümüzde de bütün Selçuklu eserlerini içinde barındıran bölgedir ve Antalya Kaleiçi'nin önemli bir kısmını kapsamaktadır. Öte yandan T. M. P. Duggan ise 18. yüzyıl ortalarına tarihlenen bir gravürdeki görünüme ve bölgede bulunan sur kalıntılarına dayanarak iç kalenin şehrin batı köşesinde bulunduğunu öne sürmektedir (Duggan 2008, 334-335). Bu bölge günümüzde Antalya Ordu Evi'nin hemen karşısına düşmekte ve içerisinde oldukça cesim bir sur kalıntısı bulunmaktadır.

⁴⁴ İbn Bibi *ıpkıbasım* 97; İbn Bibi Türkçe trc. I. 117.

Fig. 2. Antalya, Kaleiçi

abluka altında tuttuğu ikinci aşamayı ve son olarak şehir halkının daveti üzerine tekrar bölgeye gelecek şehri fethettiği süreyi birleştirip iki aylık tek bir süreç olarak ifade etmiştir.

İbn Bibi, şehrin Selçukluların eline geçmesi konusunda da diğer kaynaklardan farklı bilgiler vermiş, Kıbrıslı Latinler ile şehir halkı arasındaki çatışmadan ve sultanın halk tarafından şehre davet edilmesinden bahsetmemiştir. Ona göre Selçuklu kuvvetlerinin sultanın teşvik edici sözleri ardından surlara çıkması ve şehir kapılarının kilitlerini kırmalarıyla birlikte şehir fethedilmiştir. Yine ona göre şehirdeki düşman kuvvetler önceden sarf ettikleri hakaretler yüzünden öldürülmüş, şehirde 3 gün boyunca kıtal, 5 gün boyunca da yağma hareketi icra edilmiştir. 6. günün sonunda ise I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in emriyle yağma ve kıtal faaliyeti durdurulmuş, 6 günlük yağma ve kıtal kurtulabilmiş kılıç artıklarına (bakiyetü's-süyuf) tellallar vasıtasıyla affedildikleri ilan edilmiştir⁴⁵. Şehrin içerisindeki düşman kuvvetlerinin (Kıbrıs Latinleri) öldürülmesi konusunda kaynaklarda tam bir ittifak durumu mevcut değildir. Nitekim İbnü'l-Esir ve Aynî Latinlerin hepsinin öldürüldüğünü belirtmektedirler⁴⁶. Abû'l-Farac ve Cenâbî ise sultanın onları esir aldığı bilgisini vermişlerdir⁴⁷. Üçüncü bir fikir olarak da Münecimbaşı kendilerine eman verilir Kıbrıs'a dönmelerine izin verildiğini zikretmektedir⁴⁸. Münecimbaşı'nın eman verilerek Kıbrıs'a gönderildiklerini belirttiği Latinlerin I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in yağma hareketi sonrasında affettiği kılıç artıkları oldukları düşünülebilir. Zira kılıç artıklarının içinde Latinlerin de bulunması ve Kıbrıs'a dönmelerine izin verilen kuvvetlerin bu Latinler olması ihtimal dâhilindedir. Osman Turan, Selçukluların ilk Antalya kuşatması sırasında şehre Kıbrıslı birliklerin başında gelen Montbeliard'ın 1212 tarihinde de Antalya'ya geldiğini ve şehri ele

⁴⁵ İbn Bibi *tıpkıbasım* 98-99; İbn Bibi Türkçe trc. I. 118-119.

⁴⁶ İbnü'l-Esir *el-Kamil* XII. 210; Aynî *ikdü'l-cümân* III. 190.

⁴⁷ Abû'l-Farac *tarih* II. 488; Kesik 2000, 247. İbn Bibi'nin muhtasar nüshasında kıtal ve yağmadan kurtulanların da esir edilmesinin emredildiği kaydı bulunmaktadır. Bu yönüyle muhtasar nüsha mufassal nüshadan ayrılmaktadır (İbn Bibi [muhtasar] 37).

⁴⁸ Münecimbaşı *câmiü'd-düvel* II. 38; Kaya 2006, 131.

geçirdikten sonra öldürüldüğünü belirtmektedir⁴⁹. Buradan hareketle en azından Montbeliard'ın 1207 fethinden sonra şehirden canlı olarak kurtulduğu ve Kıbrıs'a dönmeyi başardığı düşünülebilir.

Antalya şehrinin fetih tarihi olarak kabul edilen 5 Mart 1207 (h. 3 Şaban 603) konusunda kaynakların büyük bölümünde *communis opinio* (ortak görüş) vardır⁵⁰. Öte yandan Cenâbî ve Münecimbaşı bir gün farkla h. 2 Şaban 603 (4 Mart 1207) tarihini vermektedirler⁵¹. Anonim Selçukname h. 603 tarihini vermekle birlikte gün ve ay hakkında herhangi bir bilgi içermemektedir⁵². Süleyman Fikri Erten ise herhangi bir kaynak belirtmeden hicri 604 (m.1207-1208) tarihini Antalya'nın fetih tarihi olarak zikretmektedir⁵³.

Antalya I. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından fethedildikten sonra şehrin valiliği ve subaşılığı (*emâret u serleşkeri-yi mahruse-i Antalya*) sultanın emektar ve yakın komutanlarından Emir Mübarizeddin Ertokuş'a verilmiştir⁵⁴. Bir süre şehirde kalan sultan şehrin ve surlarının⁵⁵ tamiri ve yeniden imarı ile meşgul olmuş, öte yandan şehre kadı, hatip, imam, müezzin ve hafızlar tayin etmiştir. Ayrıca minber ve mihraplar kurulduğu gibi şehrin ambarları ve silah depoları zahire ve askeri teçhizatlar ile doldurulmuştur. Şehirde gerekli tedbirler alındıktan sonra sultan beraberindeki kuvvetlerle başkent Konya'ya doğru hareket etmiştir. Sultan, yol üzerinde Dudan mevkiinde ordusuna durma emri vermiş ve elde edilen ganimetin beşte birini devlet hazinesi için aldıktan sonra kendisine şehrin fethinden evvel gelip mağduriyetlerini bildiren tüccarların mallarının tespit ve kendilerine teslim edilmesini, ayrıca zararlarının karşılanmasını emretmiştir⁵⁶. I. Gıyaseddin Keyhüsrev Antalya'nın fethi sonrasında ülkesinden geçen tüccarlara her türlü vergiden muaf olduklarını da ilan etmiştir. Bunun üzerine çok memnun kalan tüccarlar dünyanın dört bir yanında sultanı övüp, meziyetlerini ve fetihlerini anlatmaya başlamışlardır⁵⁷. Nitekim Râvendî, Hemedan kentinde Şeref et-tüccâr Ebû

⁴⁹ Turan 1971, 310-311. Ayrıca bk. Redford – Leiser 2008, 15.

⁵⁰ İbn Bibi (*muhtasar*) 37; İbnü'l-Esir *el-Kamil* XII. 209; Aynî *ıkdü'l-cümân* III. 190. Abû'l-Farac *tarih* II. 488; İbnü'l-Verdi *tarih* 105; Turan 1971, 284; Kaya 2006, 131.

⁵¹ Kesik 2000, 247; Münecimbaşı *câmiü'd-düvel* II. 37.

⁵² Anonim *tarih* 39; Anonim *tarih* (Uzluk) 27. Osman Turan'ın yayınladığı Anonim Anadolu Selçuklu Kronolojisi'nde de h. 603 tarihi zikredilmekte, ancak gün ve ay belirtilmemektedir (Turan 2007², 76-77).

⁵³ Erten 1338-1340, 43.

⁵⁴ İbn Bibi *ıpkıbasım* 98-99; İbn Bibi Türkçe trc. I. 119; Sevim – Merçil 1995, 454; Cahen 2002², 66. Antalya fethin ardından Mübarizeddin Ertokuş'a verilen "Subaşılık/Sübaşılık" göreviyle birlikte bölgenin askeri ve idari merkezi haline getirilmiştir. Bu merkez Antalya yanında bugünkü Burdur, Isparta ve Denizli'nin belli bir kısmını da içine alan geniş bir arazinin yönetim merkezi olarak ihdas edilmiştir (Baykara 1989, 43-44). Türkiye Selçuklu Devleti'nin en önde gelen emirlerinden birisi olan Mübarizeddin Ertokuş'un Antalya vakfiyesi günümüze ulaşmıştır ve O. Turan tarafından yayımlanmıştır. Bu vakıf hicri 669 (miladi 1270-1271) tarihlidir. Vakfiye metni ise Mübarizeddin Ertokuş'un Borlu'ya (Uluborlu) bağlı Ağros Köyü'ndeki Medresesi, Dâdil Köyü'ndeki kervansarayı ve Antalya'da yaptırdığı camiye aittir (Turan 1947, 423). Mübarizeddin Ertokuş hakkında ayrıca bk. Taneri 1995, 312-313; Vryonis 2001, 93-119; Geyikoğlu 2002, 187-201.

⁵⁵ Ünlü Müslüman tarihçi ve coğrafyacı Ebü'l-Fida, Antalya şehrinin surlarının çok yüksek olduğunu bundan dolayı da oldukça müstahkem olduğunu söylemektedir. Öte yandan surlarının biri deniz tarafına diğeri de kara tarafına açılan iki kapısının olduğunu eklemektedir (Ebü'l-Fida *takvimü'l-bıldan* Türkçe trc. 301-303). Antalya şehrinin surları günümüzde büyük oranda yıkılmıştır. Surlar hakkında ayrıntılı bilgi ve yorumlar için ayrıca bk. Yılmaz 2002, 106-116; Sönmez 2008, 37-118.

⁵⁶ Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ordusuna durma emri verdiği Dudan Mevkii'nin (منزل ددان) günümüzde Düden Çayı'nın Antalya-Varsak muhitinde bulunan yukarı kısmı olması kuvvetle muhtemeldir (İbn Bibi I. 119; İbn Bibi *ıpkıbasım*, 99).

⁵⁷ İbn Bibi *ıpkıbasım* 100-101; İbn Bibi Türkçe trc. I. 119-121. İbn Bibi'nin muhtasar nüshasında tüccarlara vergi

Bekr b. Ebi'l-Âlâ er-Rûmî adında bir zatla tanıştığını, bu zatın sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in adaletinden ve iyi hareketlerinden, başka birçok padişah ve sultanın planlayıp da gerçekleştiremediği Antalya şehrini fethedişinden bahsetmektedir. Ayrıca, birçok Müslümanı kâfirlerin zulmünden kurtarışından ve de memleketinde cami ve medreselerde herkesin sultanın ikbali için dua edişinden bahsettiğini de nakletmektedir⁵⁸. Bu rivayetten de anlaşıldığı kadarıyla Antalya şehrini ele geçirerek deniz kıyısında önemli bir ticaret merkezine sahip olan I. Gıyaseddin Keyhüsrev, vergi muafiyetiyle de ticareti hareketlendirmek istemiştir. Bu haberin duyulmasını sağlayarak uluslararası ticareti kendi topraklarına çekmek isteyen sultanın bu amacına ulaştığı gerçeği XIII. yüzyıl Doğu Akdenizi'nin ve Anadolu'sunun ticari hareketliliği göz önüne alındığında açıkça görülecektir. Antalya'nın fethiyle birlikte antikçağ Anadolu'sunun kadim merkezlerinden Perge, Aspendos, Syllion ve Side de Türkiye Selçuklu hâkimiyetine girmiştir. Burada tesis edilen Antalya Subaşılığı'nın doğu tarafında sınırının Manavgat Çayı'na kadar uzandığı tahmin edilebilir, ancak merkezin Batı cihetindeki sınırının ayrıntıları belirgin değildir⁵⁹. Şehrin fethiyle birlikte Selçuklular Anadolu'daki ticaret güzergâhlarının Akdeniz'e çıkış kapılarından birisine sahip olmuşlar ve büyük çaplı bir imar faaliyetine başlayarak önemli Selçuklu merkezlerini hanlar vasıtasıyla Akdeniz'e bağlamaya çalışmışlardır⁶⁰. Şehir vasıtasıyla Türkiye Selçukluları Avrupa ile ilk defa ticari ilişkiler kurmuş ve ticari anlaşmalar yapmışlardır⁶¹.

Yukarıda anlatılanların ışığında Antalya'nın Doğu Akdeniz'in en önemli Ortaçağ limanlarından birisi olduğu ve Türkiye Selçuklularının uzun süre boyunca hedefleri içerisinde bulunduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Şehir müstahkem bir liman kenti olması bakımından da I. Gıyaseddin Keyhüsrev'i ve Türkiye Selçuklu ordusunu epeyce meşgul etmiştir. Antalya'nın fethinin Türkiye Selçukluları tarihi açısından büyük bir öneme sahip olduğu da açıktır. Nitekim kurulduğu tarihten itibaren genelde bir İç Anadolu devleti durumunda bulunan Türkiye Selçukluları, Antalya'nın fethiyle birlikte ilk kez Akdeniz kıyısında önemli bir liman kentine sahip olmuş ve Akdeniz'deki uluslararası ticarete dâhil olmuşlardır. Bu durum devletin hem siyasi hem de ekonomik açıdan kuvvetlenmesini, ayrıca yükseliş devrinin hızlanmasını sağlamıştır. Öte yandan Antalya'nın fethiyle buradaki liman ve tersane vasıtasıyla Türkiye Selçuklularının Akdeniz donanmasının ilk nüvesi oluşturulmuştur. Bu donanma, Türkiye Selçuklularının diğer bir Doğu Akdeniz liman kenti olan Kalonoros'u (Alaiyye) fethetmelerini ve Kilikya kıyıları boyunca sefer düzenleyebilmelerini sağlamıştır. Karadan yapılan seferlerin kıyıda desteklenerek başarısını arttıran bu donanma, Türkiye Selçukluları tarih sahnesinden çekilene kadar da devletin kıyılarında sahil güvenlik görevini icra etmiştir. Dolayısıyla Antalya, Türkiye Selçuklularının denize açılan penceresi ve sonraki denizcilik faaliyetleri için bir dayanak noktası olmuştur.

---

muafiyeti faslı yoktur (İbn Bibi [muhtasar] 37-38).

⁵⁸ Râvendî II. 424.

⁵⁹ Erdem 2003, 293.

⁶⁰ Türkiye Selçuklu hanları ve ticaret güzergâhları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Turan 1946, 471-496; Özergin 1965, 141-170; Eravşar 2017.

⁶¹ Turan 1971, 285. Türkiye Selçuklu sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Venediklilerle yaptığı ticari anlaşma konusunda bilgi ve tartışmalar için ayrıca bk. Turan 1988², 107-112; 1990, 118-127; Delilbaşı 2013, 57-59. Türkiye Selçuklularının Antalya üzerinden gerçekleştirdiği ticaret, genel ticari politikaları ve Akdeniz ticareti hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Koca 1996, 465-484; Heyd 2000, 333-335; Cahen 2001, 132-143; Polat 2002, 375-385; Erdem 2006, 243-251; Çavuşdere 2009, 53-75.

BİBLİYOGRAFYA

Antik Kaynaklar

- Plut. *Pomp.* (= Plutarkhos, *Bioi Paralleloi: Pompeius*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Plutarkhos, *Bioi Paralleloi Agesilaos & Pompeius*. Çev. N. Tüner Önen. Antalya 2015.
- Strab. (= Strabon, *Geographika*)
Kullanılan Çeviri: Strabon, *Geographika: Antik Anadolu Coğrafyası Kitap: XII-XIII-XIV*. Çev. A. Pekman. İstanbul 2000.

Ortaçağ Kaynakları

- Abû'l-Farac *tarih* (= İbnü'l-İbrî, *Chronicon Syriacum*)
Kullanılan Çeviri: Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi I-II*. Çev. Ö. R. Doğrul. Ankara 1999.
- Ahmed b. Mahmud *selçuknâme* (= Ahmed b. Mahmud, *Tarih-i Âl-i Selçuk*)
Kullanılan Çeviri: Ahmed b. Mahmud, *Selçukname I-II*. Haz. E. Merçil. İstanbul 1977.
- Akropolites *vekayiname* (= Georgios Akropolites, *Khronographia*)
Kullanılan Çeviri: Georgios Akropolites, *Vekayiname*. Çev. B. Umar. İstanbul 2008.
- Aksarayî *musameretü'l-ahbâr* (= Mahmud b. Mehmed el-Müştehir bi'l-Kerim el-Aksarayî, *Musâmeretü'l-Ahbâr ve Musâyeretü'l-Ahyâr*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Aksaraylı Mehmed oğlu Kerimüddin Mahmud, *Müsâmeret'ül-Ahbâr*. Neş. O. Turan. Ankara 1999.
Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*. Çev. M. Öztürk. Ankara 2000.
- Anna Komnena (= Anna Komnena, *Alexiad*)
Kullanılan Çeviri: Anna Komnena, *Alexiad (Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexios Komnenos Dönemi'nin Tarihi)*. Çev. B. Umar. İstanbul 1996.
- Anonim *tarih* (= Anonim, *Tarih-i Âl-i Selçuk*)
Kullanılan Çeviriler: Anonim, *Selçukname*. Çev. H. İ. Gök – F. Coşguner. Ankara 2014.
F. N. Uzluk, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi*. Ankara 1952.
- Aynî *ikdü'l-cümân* (= Bedreddin Mahmud el-Aynî, *İkdü'l-Cüman fi Tarih-i Ehli'z-Zaman*)
Ebü'l-Fidâ *takvimü'l-büldan* (= El-Melikü'l-Müeyyed İmâdüddin Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Ali b. Mahmüd İbn Ömer b. Şahinşah b. Eyyûb, *Kitab-ı Takvimü'l-Büldan*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Ebü'l-Fidâ, *Kitab-ı Takvimü'l-Büldan*. Thk. ve Neş. Mac Guckin De Slane. Beyrut 1840. Ebü'l-Fidâ, *Ebü'l-Fidâ Coğrafyası (Takvimü'l-Büldan)*. Çev. R. Şeşen. İstanbul 2017.
- Ed-Devâdâri *kenzü'd-dürer* (= Ebubekir b. Abdullah b. Aybek ed-Devâdâri, *Kenzu'd-Durer ve Câmiu'l-Gurer*)
Kullanılan Metin: Ed-Devâdâri, *Kenzu'd-Durer ve Câmiu'l-Gurer VII*. Cüz. Thk. Said Addülfettâh Âşur. Kahire 1973.
- El-Hüseynî *ahbarü'd-devleti's-selçukiyye*

- (= Sadrüddin Ebu'l-Hasan 'Ali İbn Nâsır İbn 'Ali El-Hüseyinî, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*)
 Kullanılan Çeviri: Sadrüddin Ebu'l-Hasan 'Ali İbn Nâsır İbn 'Ali El-Hüseyinî, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*. Çev. N. Lugal. Ankara 1999.
- El-Kalkaşandı *subhu'l-a'şâ* (= Eş-Şeyh Ebu'l-'Abbâs el-Kalkaşandı, *Subhu'l-A'şâ fi Sma'ât- el-İnşâ*)
 Kullanılan Metin: El-Kalkaşandı, *Subhu'l-A'şâ fi Sma'ât- el-İnşâ*. V. Cüz. Neş. Darü'l-Kütübü'l-Mısriyye. Kahire 1915.
- Hamevî *mu'cem* (= Yakut el-Hamevi, *Mucemü'l-Büldan*)
 Kullanılan Metin: Yakut el-Hamevi, *Mucemü'l-Büldan*, cilt I-V. Beyrut 1977.
- Hetum *vekayiname* (= Grigos Senyörü Hetum, *Vekayiname*)
 Kullanılan Çeviri: Grigos Senyörü Hetum, *Vekayiname*. Çev. H. D. Andreasyan. İstanbul 1946.
- İbn Bibi (= El Hüseyin b. Muhammed b. Ali El-Ca'feri Er-Rugadi, *El Evamirü'l Ala'ye Fi'l-Umuri'l-Ala'ye*)
 Kullanılan Metin ve Çeviriler: İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ye Fi'l-Umuri'l-Ala'ye Tıpkıbasım*. Haz. A. S. Erzi. Ankara 1956.
 İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ye Fi'l-Umuri'l-Ala'ye* (Selçukname) I-II. Çev. M. Öztürk. Ankara 1996.
 İbn Bibi, *Selçukname* (Muhtasar). Çev. M. H. Yinanç. Yay. Haz. R. Yinanç – Ö. Özkan. İstanbul 2007.
- İbn Kesir *el-Bidâye* (= İbn Kesir, *El-Bidâye Ve'n-Nihâye*)
 Kullanılan Metin ve Çeviri: İbn Kesir, *El-Bidâye Ve'n-Nihâye*, cilt XIII. Neş. El-Mektebetü'l-Ma'ârif. Beyrut 1988.
 İbn Kesir, *Büyük İslam Tarihi*, cilt XIII. Çev. M. Keskin. İstanbul 1994.
- İbn Sa'id *bust el-arz* (= İbn Sa'id el-Mağribî, *Kitab-ı Bust el-Arz Fi't-Tûl ve'l-Arz*)
 Kullanılan Metin: İbn Sa'id, *Kitab-ı Bust el-Arz*. Thk. Huan Karnit Haynis. Tetuan 1958.
- İbn Vâsıl *müferricü'l-kurûb* (= Cemâleddin Muhammed b. Sâlim b. Vâsıl, *Kitab-ı Müferricü'l-Kurûb fi Ahbâr-ı Beni Eyyûb*)
 Kullanılan Metin: İbn Vâsıl, *Kitab-ı Müferricü'l-Kurûb fi Ahbâr-ı Beni Eyyûb* III. Cüz. Neş. C. Eş-Şeyyâl. İskenderiye 1960.
- İbnü'l-Cevzi *el-Muntazam* (= Abdurrahman İbnü'l-Cevzi, *El-Muntazam Fi Târihi'l-Ümem*)
 Kullanılan Çeviri: Abdurrahman İbnü'l-Cevzi, *El-Muntazam Fi Târihi'l-Ümem'de Selçuklular* (H.430-485=1038-1092). Çev. A. Sevim. Ankara 2014.
- İbnü'l-Esir *el-Kâmil* (= Muhammed b. Muhammed Abdu'l-Vâhid eş-Şeybânî İbnü'l-Esir, *El-Kâmil fi't-Târih*)
 Kullanılan Metin ve Çeviri: İbnü'l-Esir, *El-Kâmil fi't-Târih*. Cilt X. Tsh. ve Neş. Muhammed Yusuf ed-Dekkâk. Beyrut 2003.
 İbnü'l-Esir, *İslâm Tarihi El-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*. Cilt XII. Çev. A. Ağırakça – A. Özaydın. İstanbul 1987.
- İbnü'l-Verdi *târih* (= İbnü'l-Verdi, *Tetimmetü'l-Muhtasar fi Ahbâr-ı Beşer*)
 Kullanılan Çeviri: İbnü'l-Verdi, *Bir Ortaçağ Şairinin Kaleminden Selçuklular*. Haz. M. Alican. İstanbul 2014.
 Kullanılan Metin: Bedreddin Mahmud el-Aynî, *Ikdü'l-Cüman fi Tarih-i*

- Mateos vekayiname* (= Urfalı Mateos, *Vekayiname*)
Kullanılan Çeviri: Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayinamesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*. Çev. H. D. Andreasyan. Ankara 2000.
- Müneccimbaşı câmiü'd-düvel* (= Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmiü'd-Düvel*)
Kullanılan Çeviri: Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmiü'd-Düvel Selçuklular Tarihi II (Anadolu Selçukluları ve Beylikler)*. Yay. A. Öngül. İzmir 2001.
- Nigidî el-veled* (= el-Kâdı Ahmed el-Nigidî, *El-Veledü's-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Hâlik*)
Kullanılan Çeviri: Niğdeli Kadı Ahmed, *Anadolu Selçukluları Devrinde Yazılan Bir Kaynak: El-Veledü's-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Hâlik*. Haz. A. Ertuğrul. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir 2009.
- Niketas Hist* (= Niketas Khonitas, *Historia*)
Kullanılan Çeviriler: Niketas Khonitas, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*. Çev. F. İştan. Ankara 1995.
Niketas Khonitas, *Historia 1180-1195*. Çev. I. Demirkent. İstanbul 2006.
Niketas Khonitas, *Historia 1195-1206*. Çev. I. Demirkent. İstanbul 2004.
- Odo de Deuil De Profictione* (= Odo de Deuil, *De Profictione Ludovici VII in Orientem*)
Kullanılan Çeviri: Odo de Deuil, *The Journey of Louis VII to the East*. Çev. V. G. Berry. New York 1948.
- Râvendî* (= Muhammed b. Ali b. Süleyman er-Râvendî, *Râhat-üs-Sudûr ve Âyet-üs-Sürûr*)
Kullanılan Çeviri: Er-Râvendî, *Gönüllerin Rahatı ve Sevinç Alâmeti I-II*. Çev. A. Ateş. Ankara 1999.
- Robert De Clari* (= Robert De Clari, *İstanbul'un Zaptı*)
Kullanılan Çeviri: Robert De Clari, *İstanbul'un Zaptı*. Çev. B. Akyavaş. Ankara 2000.
- Simbat vekayiname* (= Başkumandan Simbat, *Vekayiname*)
Kullanılan Çeviri: Başkumandan Simbat, *Vekayiname (951-1334)*. Çev. H. D. Andreasyan. (TTK'da Basılmamış Nüsha Tercüme No: 68). İstanbul 1946.
- Vardan cihan tarihi* (= Müverrih Vardan Vardapet, *Cihan Tarihi*)
Kullanılan Çeviri: Müverrih Vardan Vardapet, *Türk Fütühatı Tarihi*. Çev. H. D. Andreasyan. İstanbul 1937.
- Villehardoin – Valenciennes* (= Geoffroi de Villehardoin – Villehardoin-Henri de Valenciennes, *Conquête de Constantinople*)
Kullanılan Çeviri: Geoffroi de Villehardoin – Henri de Valenciennes, *Konstantinolis'te Haçlılar*. Çev. A. Berktaş. İstanbul 2001.
- Willermus* (= Willermus Tyrensis, *Historia Rerum In Partibus Transmarinis Gestarum*)
Kullanılan Çeviri: Willermus Tyrensis, *Historia Rerum In Partibus Transmarinis (Denizasırlı Bölgelere Yapılan Seferlerin Tarihi)*. Haz. E. Ayan. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi. İstanbul 1994.
- Yazıcızâde Selçukname* (= Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*)
Kullanılan Çeviri: Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*. Haz. A. Bakır. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi. İstanbul 2008.

Seyahatnameler

- İbn Battuta *er-Rihle* (= Ebû Abdillâh Şemsüddîn (Bedrüddîn) Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. İbrâhîm el-Levâti et-Tancî, *Tuhfetü'n-Nuzzâr fî Garâibi'l-Emsâr ve Acâibü'l-Esfâr*)
Kullanılan Çeviri: İbn Battuta, *İbn Battuta Seyahatnamesi* I-II. Çev. A. S. Aykut. İstanbul 2000.
- Lanckoronski 2005 K. G. von Lanckoronski, *Pamhylia ve Pisidia Kentleri* I. Çev. S. Bulgurlu Gün. İstanbul 2005.
- Saint Quentin S. de Saint Quentin, *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu* (1245-1248). Çev. E. Özbayoğlu. Antalya 2006.
- Schiltberger 1995 J. Schiltberger, *Türkler ve Tatarlar Arasında* (1394-1427). Çev. T. Akpınar. İstanbul 1995.
- Spratt – Forbes 2008 T. A. B. Spratt – E. Forbes, *Likya'da Yolculuklar* I-II. Çev. D. Türker. Antalya 2008.

Modern Literatür

- Abulafia 2012 D. Abulafia, *Büyük Deniz Akdeniz'de İnsanlık Tarihi*. Çev. G. Ç. Güven. İstanbul 2012.
- Alican 2017⁵ M. Alican, *Malazgirt 1071 Kıyametin İlk Günü*. İstanbul 2017⁵.
- Altan 2003 E. Altan, *II. Haçlı Seferi* (1147-1148). Ankara 2003.
- Arslan 2007 M. Arslan, *Mithradates VI Eupator: Roma'nın Büyük Düşmanı*. İstanbul 2007.
- Arslan 2017 M. Arslan, "Myriokephalon Savaşı'nın Konya Bağırsak Boğazı'na Lokalizasyonu Edilmesine Mikrotoponimik Katkıları". *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi Miryokephalon Savaşı Özel Sayısı 7* (2017) 184-201.
- Ayönü 2014 Y. Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*. Ankara 2014.
- Bailly 2006 A. Bailly, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*. Çev. H. Şaman. İstanbul 2006.
- Bakır 2013 A. Bakır, "Ortaçağda Bir Türkiye Selçuklu Kenti Uluborlu". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 30 (2013) 55-66.
- Baykara 1989 T. Baykara, "Selçuklu Devrinde Antalya'nın İdari Durumu". *Antalya 3. Selçuklu Semineri Bildirileri 10-11 Şubat 1989*. İstanbul (1989) 39-44.
- Baykara 1993 T. Baykara, "Bir Selçuklu Şehri Olarak Antalya". *Antalya IV. Selçuklu Semineri Bildiriler* (13-14 Mart 1992). Antalya (1993) 38-43.
- Baykara 1997 T. Baykara, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev* (1164-1211) *Gazi-Şehit*. Ankara 1997.
- Baykara 2010 T. Baykara, "Türkiye Selçukluları Devrinde Antalya". Ed. A. K. Atılğan, *Dünden Bugüne Antalya* I. Antalya (2010) 105-112.
- Budak 2016 M. A. Budak, "İbn-i Battuta ve El-Ömeri'nin Anlatımıyla Geç Ortaçağ'da Antalya ile Alanya". *Cedrus* IV (2016) 353-372.
- Cahen 2001 C. Cahen, "13. Yüzyıl Başında Anadolu'da Ticaret". Çev. A. Derman. *Cogito Selçuklular Özel Sayısı* 29 (2001) 132-143.
- Cahen 2002² C. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*. Çev. E. Üyepazarıcı. İstanbul 2002².
- Ceylan 2017 M. A. Ceylan, "Myriokephalon Savaşı (17 Eylül 1176) Açısından Konya Bağırsak Boğazı'nın Coğrafi Özellikleri". *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi 7 Miryokephalon Savaşı Özel Sayısı* (2017) 1-39.

- Çavuşdere 2009 S. Çavuşdere, "Selçuklular Döneminde Akdeniz Ticareti, Türkler ve İtalyanlar". *Tarih Okulu* IV (2009) 53-75.
- Çay 1983 A. Çay, "Karamıkbeli (Myrokefalon) Savaşı II (17 Eylül 1176)". *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Türk Kültürü Dergisi* 246 (1983) 653-661.
- Çay 1987 A. Çay, *II. Kılıç Arslan*. Ankara 1987.
- Darkot 1978 B. Darkot, "Antalya". *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, Cilt I. İstanbul (1978) 459-462.
- Delilbaşı 2013 M. Delilbaşı, "Ortaçağ'da Türk Hükümdarları Tarafından Batılılara Ahidnâmelerle Verilen İmtiyazlara Genel Bir Bakış". Yay. Haz. S. Kılıç – S. Aylar, *İki İmparatorluk Tek Coğrafya: Bizans'tan Osmanlı'ya Geçişin Anadolu ve Balkanlardaki İzleri*. İstanbul (2013) 57-64.
- Diehl 2006 C. Diehl, *Bizans İmparatorluğu'nun Tarihi*. Çev. A. G. Bozkurt. İstanbul 2006.
- Duggan 2008 T. M. P. Duggan, "The Paintwork and Plaster on Emdir and Kırkgöz Hans by Antalya and Some Implications Drawn Concerning the Original Appearance of 13th c. Seljuk State Buildings". *Adalya* XI (2008) 319-358.
- Emecen 1991 F. Emecen, "Antalya". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* Cilt 1. İstanbul (1991) 232-236.
- Eravşar 2017 O. Eravşar, *Yolların Tanıkları Anadolu Selçuklu Hanları*. Eskişehir 2017.
- Erdem 2002 İ. Erdem, "Bir Ortaçağ Kenti Antalya: Geç Antik Dönemden Selçukluların Sonuna Genel Bir Yaklaşım (I)". *Adalya* V (2002) 163-171.
- Erdem 2003 İ. Erdem, "Bir Ortaçağ Kenti Antalya: Geç Antik Dönemden Selçukluların Sonuna Genel Bir Yaklaşım (II)". *Adalya* VI (2003) 293-303.
- Erdem 2006 İ. Erdem, "Ortaçağ Sonlarında Likya Levant Ticareti ve Türkmenler (12-15. Yy)". Eds. K. Dörtlük, B. Varkıvaç, T. Kahya, J. Courtils, M. D. Alparslan – R. Boyraz, *III. Likya Sempozyumu Bildirileri* I. Antalya (2006) 243-251.
- Erten 1338-1340. S. F. Erten, *Antalya Livası Tarihi*. İstanbul 1338-1340.
- Eskikurt 2017 A. Eskikurt, "Ortaçağ Kroniklerine Göre 17 Eylül 1176 Myriokephalon Zaferi (Bağırsak Boğazı-Konya)". *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi* 7 *Miryokefalon Savaşı Özel Sayısı* (2017) 74-98.
- Geyikoğlu 2002 H. Geyikoğlu, "Antalya'nın İlk Türk Mülki Amiri ve Kumandanı Mübarizettin Ertokuş'un Faaliyetleri ve Eserleri". *Adalya* V (2002) 187-201.
- Gökalp 2008 N. Gökalp, *Attaleia Kent Tarihi ve Yazıt Korpusu*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi. Antalya 2008.
- Gökalp 2010 N. Gökalp, "Roma İmparatorluk Dönemi Lykia-Pamphylia Tarihi". Ed. A. K. Atılgan, *Dünden Bugüne Antalya* I. Antalya (2010) 87-95.
- Göksu 2010 E. Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*. Ankara 2010.
- Gregory 2008 T. E. Gregory, *Bizans Tarihi*. Çev. E. Ermert. İstanbul 2008.
- Hellenkemper – Hild 2004 H. Hellenkemper – F. Hild, *Tabula Imperii Byzantini 8: Lykien und Pamphylie*. Vienna 2004.
- Heyd 2000² W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*. Çev. E. Z. Karal. Ankara 2000².
- Hill 2010 G. Hill, *A History of Cyprus Volume II: The Frankish Period, 1192-1432*. Cambridge 2010.
- Kaya 2006 S. Kaya, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*. Ankara 2006.
- Kesik 2000 M. Kesik, "Cenâbi'ye Göre Türkiye Selçukluları". *İstanbul Üniversitesi*

- Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 36 (2000) 213-259.
- Kesik 2003 M. Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi* (1116-1155). Ankara 2003.
- Kesik 2006 M. Kesik, "Antalya'ya Yapılan İlk Akınlar ve Şehrin Selçuklu Hâkimiyeti Altına Girmesi". Yay. Haz. N. Ekinci – H. Akın, *Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu 18-19 Aralık 2003*. Antalya (2006) 1-8.
- Koca 1996 S. Koca, "Türkiye Selçuklularında Ekonomik Politika". *Erdem* 8/23 *Türklerde Hoşgörü Özel Sayısı II* (1996) 465-484.
- Koca 2005 S. Koca, *Selçuklular'da Ordu ve Askeri Teşkilat*. Ankara 2005.
- Norwich 2012 J. J. Norwich, *Bizans III*. Çev. S. H. Riegel. İstanbul 2012.
- Ostrogorsky 2011⁷ G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*. Çev. F. Işıltan. Ankara 2011⁷.
- Özaydın 2002 A. Özaydın, "Kılıcarşlan II". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* Cilt 25. İstanbul (2002) 399-403.
- Özcan 2017 A. T. Özcan, "Myriokephalon Savaşı'nın Mevkisi Üzerine". *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi Miryokephalon Savaşı Özel Sayısı 7* (2017) 167-183.
- Özergin 1965 K. Özergin, "Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 15/20 (1965) 141-170.
- Peacock 2016 A. C. S. Peacock, *Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu*. Çev. Z. Rona. İstanbul 2016.
- Polat 2002 M. S. Polat, "Selçuklu Türkiye'sinde Ticaret". Eds. H. C. Güzel, K. Çiçek – S. Koca, *Türkler* 7. Ankara (2002) 375-385.
- Redford – Leiser 2008 S. Redford – G. Leiser, *Taşa Yazılan Zafer Antalya İçkale Surlarındaki Selçuklu Fetihnâmesi*. Çev. İ. Türkoğlu. Antalya 2008.
- Runciman 2008⁴ S. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi II-III*. Çev. F. Işıltan. Ankara 2008⁴.
- Savvides 1981 A. G. C. Savvides, *Byzantium In the Near East: Its Relations with the Seljuk Sultanate of Rum In Asia Minor the Armenians of Cilicia and the Mongols A.D. c. 1192-1237*. Selanik 1981.
- Sevim – Merçil 1995 A. Sevim – E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilât ve Kültür*. Ankara 1995.
- Sevim 1990 A. Sevim, *Anadolu Fatih Kutalmışoğlu Süleymanşah*. Ankara 1990.
- Sevim 2010 A. Sevim, "Süleyman Şah I". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* Cilt 38. İstanbul (2010) 103-105.
- Sevin 2013³ V. Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*. Ankara 2013³.
- Sönmez 2008 C. C. Sönmez, *Antalya Kenti Kalesi'nin Tarihi Burçlar, Kapılar ve Sur Duvarları*. Antalya 2008.
- Sümer – Sevim 1988 F. Sümer – A. Sevim, *İslâm Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı* (Metinler ve Çevirileri). Ankara 1988.
- Şahin 2014 M. Şahin, "Habibü's-Siyer'e Göre Türkiye Selçukluları". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 54/1 (2014) 21-40.
- Taneri 1995 A. Taneri, "Mübârizüddin Ertokuş". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* Cilt 11. İstanbul (2002) 312-313.
- Turan 1946 O. Turan, "Selçuk Kervansarayları". *T.T.K Belleten* X/39 (1946) 471-496.
- Turan 1947 O. Turan, "Selçuk Devri Vakfiyeleri II Mübârizeddin Er-Tokuş ve Vakfiyesi". *T.T.K Belleten* XI/43 (1947) 415-445.
- Turan 1971 O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul 1971.

- Turan 1977 O. Turan, "Keyhüsrev I". *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi* Cilt VI. İstanbul (1977) 613-620.
- Turan 1988² O. Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar Metin, Tercüme ve Araştırmalar*. Ankara 1988².
- Turan 1990 Ş. Turan, *Türk İtalya İlişkileri I Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine*. İstanbul 1990.
- Turan 1998⁴ O. Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*. İstanbul 1998⁴.
- Turan 2007² O. Turan, *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler*. Ankara 2007².
- Vasiliev 2016 A. A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*. Çev. T. Alkaç. İstanbul 2016.
- Vryonis 1971 S. Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*. London 1971.
- Vryonis 2001 S. Vryonis, "Selçuklu Gulamları ve Osmanlı Devşirmeleri". Çev. T. Birkan. *Cogito Selçuklular Özel Sayısı* 29 (2001) 93-119.
- Yılmaz 2002 L. Yılmaz, *Antalya (Bir Ortaçağ Türk Şehrinin Mimarlık Mirası ve Şehir Dokusunun Gelişimi 16. Yüzyılın Sonuna Kadar)*. Ankara 2002.
- Yinanç 2013 M. H. Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I*. Yay. Haz. R. Yinanç. Ankara 2013.
- Yinanç 2014 M. H. Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri II*. Yay. Haz. R. Yinanç. Ankara 2014.

